

İlköğretim İkinci Kademedede Eleştirel Düşünmenin Yeri

Esen ERSOY

*Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi İlköğretim
Matematik Anabilim Dalı
esen.ersoy@deu.edu.tr*

Neşe BAŞER

*Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
nese.baser@deu.edu.tr*

Özet

Araştırmanın amacı, ilköğretim düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerini belirlemektir. Araştırma grubunu, İzmir ilindeki bir devlet ve birde özel okulunun ikinci kademesinde öğrenim gören 311 öğrenci oluşturmaktadır. Veriler Kökdemir (2003) tarafından uyarlanan “Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği (The California Critical Thinking Disposition Inventory – CCTDI)” ile toplanmıştır. İlköğretim öğrencilerine uygulanan ölçeğin güvenilirliği 0,698 olarak bulunmuştur. Bu bağlamda, ilköğretim devlet okulunda okuyan öğrenciler ile özel okulda okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimi düzeyleri okul ve sınıf bazında değerlendirilmeye alınmıştır. Elde edilen bulguların sonucunda ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimlerinin düşük olduğu ortaya konulmuştur. Bu sonuca göre, ilköğretim öğrencileri üst düzey düşünme becerilerini kazanamamaktadırlar. Soyuttan somuta geçiş döneminde bu sonuç sorgulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Düşünme, İlköğretim, Üst Düzey Düşünme.

The Position of Critical Thinking in Elementary Second Stage

Abstract

The aim of the study is to determine critical thinking tendencies of the second stage of elementary level students. Research group includes 311 students in the second stage studying in two selected schools of which are a state and a private school located in İzmir. Data was collected with “The California Critical Thinking Disposition Inventory – CCTDI” adopted by Kökdemir (2003). The reliability of scale which applied the primary school students was found to be 0,698. In this context, primary school students in public schools and private school students were evaluated on the basis of school and classroom levels in critical thinking tendency levels. As a result of findings set out that its low of critical thinking tendency for primary grades students’. According to the results of research, primary school students fail to win in higher-order thinking skills. This result should be questioned in during the transition from abstract to the concrete.

Key words: Critical thinking, primary education, high level thinking.

GİRİŞ

Günümüz eğitim sisteminde, öğretimin kalıcı olması için uygun öğrenme ortamlarının düzenlenmesine ihtiyaç vardır. Bu aşamada düzenlenmesi gereken ortamların, öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik olması gerekmektedir. Öğrencilerin ihtiyaçlarını belirleme aşamasında ilk olarak öğrencilerin tüm kapasitelerini kullanabilmeleri beklenmektedir. Bu amaçla öğrenme sürecinde öğrencilerin performanslarını tam olarak ortaya koyabilmelerinde önemli bir etmen de onların düşünme becerilerinin gelişmişlik düzeyiyle ilintilidir. Bu bağlamda, öğrencileri bilimsel, yaratıcı, demokratik, çok boyutlu ve eleştirel düşünme becerilerini kazandırmak tüm eğitimcilerin en önemli görevleridir.

İnsanoğlu doğası gereği düşünür. Düşünme sürecinde insanlar önyargılı, yanlı ve çarpıtılmış görüşlere göre davranabilirler. Bu aşamada, birey yanlış ima ve anlamlar sonucu farklı hedeflere yönelme eğilimi gösterebilir. Düşünme aşamasında birey düşünme sürecini etkili ve anlamlı bir şekilde kullanamamaktadır. Bu aşamada da, bireyin kendi düşünme sistemini iyi bir şekilde yapılandırması gerekmektedir. Bu sebep ile “düşünme nedir?” sorusunun irdelenmesi gerekmektedir.

Düşünme, sahip olduğumuz bilginin bir tepkisidir. Birey yaşadığı süreç boyunca olaylara tepki verir ve bunu süreçte de düşünmeye başlar. Düşünme yaşamımızın her alanında çok gerek duyulan önemli bir davranış biçimidir. Çünkü düşündüğümüz zaman yaşantımıza yön vermiş oluruz. İnsanoğlu yaşadığı sürece düşünme süreci içerisindedir.

Düşünme; akıl yürütme, problem çözme, bir olayı irdeleme, yansıtma ve eleştirme gibi zihinsel süreçleri içermekte, kavramlar veya olaylar arasında anlamlı bağlantılar kurmaya ve sonuçlar çıkarmaya dayanmaktadır. Düşünme bir problemle başlar, problemin çözümü ise, birey için amaca dönüşür ve bu amaç bireyin düşünmesini yönlendirir. Bu aşamalar problem çözme sürecini oluşturur ki bu süreçte öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini kazanması beklenir (Kalaycı, 2001). Üst düzey düşünebilen birey problem çözme sürecinde tüm zihinsel süreçleri birlikte kullanabilir. Çağdaş eğitimden beklenen de bireyin zihinsel becerilerini kullanarak eğitim ve öğretimin kalitesini artırmaktır.

Düşünme tekdüze bir etkinlik değildir. Belirgin örneğini bilimde bulduğumuz rasyonel düşünmenin yanı sıra kökeninde irrasyonel düşünme türleri de vardır. Örneğin, düş görme, hayal kurma, kimi anımsamalarımız genellikle “ussal” diyemeyeceğimiz, istenç dışı oluşan düşünme türleridir. Öte yandan olup bitenler arasında ilişki kurma, varsayımlara giderek sonuç çıkarma, olgulara nedensel açıklama getirme, önermeleri doğruluk, argümanları geçerlilik yönünden değerlendirme, problem çözme vb. ahlaksal etkinlikler bilinç ve istenç gerektiren düşünme türleridir (Yıldırım, 1997). Eleştirel düşünme ise rasyonel düşünme biçimidir.

Düşünmek yeterli değildir. Bir şeyi eleştirel düşünmek gerekir (Şahinel, 2007). Eleştirel düşünme, günümüz eğitim araştırmalarında tartışılan temel konulardan biri olarak sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Günümüz eğitim sisteminde klasik eğitim uygulamalarında öğrencilerin düşünme becerileri eleştirilmektedir.

Eleştirel düşünme, kusursuz ve eksiksiz düşünceyi ortaya çıkarmak için disiplinli ve öz denetimli düşünme şekli olarak tanımlanabilir (Sönmez, 2007). Eleştirel düşünme, kavramsal olarak düşünmek, kendi öz düzenlemesini yapabilmek ve değerlendirebilmek demektir (Facione, 1990). Bireyin eleştirel düşünebilmesi için bir sorunu açık bir şekilde ifade edebilmesi, düşünerek hareket etmesi, kararlı olması, fikirlerini destekleyen görüşleri ortaya koyması gerekmektedir.

Eleştirel düşünme sürecinde birey öncelikle önemli olan sorunu iyice tanımlayabilmelidir. Birey, soyut fikirleri somut olanlarda ayırt etmelidir. Eleştirel düşünebilmek için bireyin tüm olası durumları göz önüne alarak düşünmesi gerekmektedir.

Eleştirel düşünme, davranışsal özellikler ve bilişsel yeteneklerin bileşiminden ortaya çıkmaktadır. İyi eleştirel düşünürler iyi düşünülmüş sorular sorma, olayların ortaya çıkış sebeplerini bulma, kaynaklara ulaşma, açık fikirli olma eğilimindedirler. Beceriler, iyi eleştirel düşünebilen insanların analiz yapma, değerlendirme, sonuç çıkarma, varsayımda bulunma, tümevarımsal ve tümdengelimli sonuç çıkarma, yargıya varma yolları ile ilişkilidir (Quitadamo, 2002). Eğitim-öğretim süreci içinde eleştirel düşünmeyi öğrenmek ve öğretmek için bireyleri düşünmeye yönlendirmek gerekmektedir. Bu nedenle öğrencilerin problemin farkına varmaları, hipotezler kurmaları ve çözüm önerileri sunarak düşünme becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir.

Chaffee eleştirel düşünmenin karar verme ve problem çözme üzerinde olumlu bir etkisinin olmasını beklemek gerektiğini söylemektedir. Bu, bireyin çevresinde neler olup bittiğini anlamaya yönelik yapıcı bir çözümlerdir. Çözümleme sistemi, problemlerin tanımlanmasında ve herhangi bir amaca yönelik çalışmaların başlamasında, karar vermede ve geriye dönük değerlendirmelerde kullanılacak bir sistemdir (Chaffee'den akt. Kökdemir, 2003). Öğrencilerin bir durum karşısında karar verme aşamasında geriye dönük değerlendirmeler yapması eleştirel düşünebildiğinin bir göstergesidir. Öğrenciler sorun karşısında yapıcı çözümler bulurken problem çözme becerileri ve eleştirel düşünme becerileri gelişmektedir.

Bu araştırmanın amacı, ilköğretim 6.,7.ve 8.sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerini ortaya koymaktır. Bu nedenle; "İlköğretim 6.,7.ve 8.sınıfta devlet ve özel okulda öğrenim gören öğrencilerin eleştirel düşünme eğilimleri öğrenim gördükleri okullar ve sınıflar bazında farklılık göstermekte midir?" problemine cevap aranmaktadır.

Araştırmanın probleminin cevaplanabilmesi için altı alt probleme yanıt aranmıştır. Bu alt problemler aşağıdaki gibidir;

Alt Problemler

1. Araştırmaya katılan İzmir ili devlet okulunda öğrenim gören 6.sınıf öğrencileri ile İzmir ili özel okulda öğrenim gören 6.sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimi puanları arasında anlamlı farklılık oluşmakta mıdır?
2. Araştırmaya katılan İzmir ili devlet okulunda öğrenim gören 7.sınıf öğrencileri ile İzmir ili özel okulda öğrenim gören 7.sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimi puanları arasında anlamlı farklılık oluşmakta mıdır?
3. Araştırmaya katılan İzmir ili devlet okulunda öğrenim gören 8.sınıf öğrencileri ile İzmir ili özel okulda öğrenim gören 8.sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimi puanları arasında anlamlı farklılık oluşmakta mıdır?
4. Araştırmaya katılan devlet okulunda öğrenim gören 6.,7.ve 8.sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimi puanları anlamlı farklılık göstermekte midir?
5. Araştırmaya katılan özel okulda öğrenim gören 6.,7.ve 8.sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimi puanları anlamlı farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 2002).

Veri Toplama Aracı

Araştırmada ilköğretim öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimini belirlemek için Kökdemir (2003) tarafından Türkçeye uyarlanan California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği(1990) kullanılmıştır. California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği kişinin eleştirel düşünme eğilimini ya da eleştirel düşünme düzeyini değerlendirmek amacı ile kullanılmaktadır. California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği toplam puanı, aynı zamanda eleştirel düşünme eğilim ve/veya becerisini geliştirme amacıyla hazırlanan eğitim programlarının geçerliliği hakkında veri toplama için de fırsat sağlayabilir (Kökdemir, 2003).

Araştırmada kullanılacak olan California Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği, 1990 yılında Amerikan Felsefe Derneğinin düzenlediği Delphi projesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Orjinali İngilizce olan ölçek yedi boyut ve 75 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin derecelendirilmesi “tamamen katılıyorum”dan hiç katılmıyorum”a doğru 5’li likert şeklinde düzenlenmiştir. Ölçeğin Türkçeye uyarlanmış hali, 51 madde ve 6 boyutludur. Toplam 6 boyut ve 51 maddeden oluşan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (alfa) 0,88 olarak bulunmuştur. Ölçeğin açıkladığı toplam varyans ise %36,13’tür (Kökdemir, 2003). Bu ölçek pek çok çalışmada (Facione, 1990; Facione, 1991; Rimiene, 2002; Phillips ve diğ., 2004; Suliman, 2006; Budak Coşkun, 2009) kullanılmış, geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Ancak, çoğunlukla yüksek öğrenim düzeyinde kullanılan bu ölçek uzman görüşleri alınarak iki madde de değişiklik yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe versiyonundaki 6.ve 20.maddeler üniversite öğrencilerine yönelik olduğu için maddeler ilköğretim öğrencilerine uygun olacak şekilde değiştirilmiştir. Örneğin “Pek çok üniversite dersi ilginç değildir ve olmaya değer” ifadesi “Pek çok ilköğretim dersi ilginç değildir ve olmaya değer” şeklinde değiştirilerek uygulamalar yapılmıştır. İlköğretim öğrencilerine uygulanan ölçeğin güvenilirlik katsayısı 0,698 olarak hesaplanmıştır.

California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği bir bütün olarak değerlendirildiğinde puanı 240’dan (40x6) az olan kişilerin genel eleştirel düşünme eğilim puanlarının düşük, puanı 300’den (50x6) fazla olanların ise bu eğilim puanlarının yüksek olduğu söylenebilir (Kökdemir, 2003).

Araştırmada öğrencilerin toplam eleştirel düşünme eğilim puanları hesaplanarak devlet okulu ve özel okulda öğrenim gören 6.,7. ve 8.sınıf öğrencileri ile değerlendirmeler yapılmıştır.

Araştırma Grubu

Toplum bilimlerinde genellikle kitleyi temsil edecek örnek miktarının, 300 ila 400 dolaylarında olmasının ideal, fakat yüz(100)’den de aşağı düşmemesinin yararlı olacağı söylenebilir (Karasar, 2002). Bu nedenle, araştırma grubu 2010-2011 eğitim-öğretim yılında İzmir ilindeki bir devlet ve birde özel okulunun ikinci kademesinde öğrenim gören 311 öğrenciden oluşturulmuştur. Öğrenciler basit rastgele örnekleme yöntemi ile seçilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri Kökdemir (2003) tarafından uyarlanan “Eleştirel Düşünme Eğilimi Ölçeği (The California Critical Thinking Disposition Inventory – CCTDI)” ile toplanmıştır. Bu bağlamda, devlet okulunda okuyan öğrenciler ile özel okulda okuyan öğrencilerin eleştirel düşünme düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Örneklemin uygulandığı okul ve sınıflara göre dağılımı aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Ölçeğin uygulandığı okul ve sınıf tablosu

	6.sınıf	7.sınıf	8.sınıf	Toplam
İzmir –Devlet	49	56	53	158
İzmir –Özel	45	45	59	149

Toplam	94	101	112	307
---------------	----	-----	-----	-----

Ölçekten elde edilen tüm veriler, SPSS paket programı yardımıyla çözümlenmiştir. İstatistiksel olarak t-test ve varyans analizi yapılmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Bu bölümde araştırmaya katılan ilköğretim öğrencilerinden elde edilen verilerin her bir alt probleme yönelik olarak yapılan istatistiksel analizlere yer verilmiştir. Çalışmada yapılan analizlerden elde edilen bulgulara ve bu bulgularla ilgili yorumlara yer verilmiştir.

- Birinci alt problem ile ilgili bulgular aşağıda verilmektedir:

Tablo 2. İzmir İli devlet okulu 6.sınıf öğrencileri ile İzmir İli özel okul 6.sınıf öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilim Puanlarının Değerlendirilmesi

	Sınıf	n	$\bar{X}$	ss	t	p
İzmir –Devlet	6	49	193,26	18,03		
İzmir –Özel	6	45	203,31	18,06	2,653	0,009*

Tablo 1’de İzmir ilindeki devlet okulu ile özel okulunun ilköğretim 6.sınıfında öğrenim gören öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır [$t=2,653$; $p<.05$]. Bu farkın özel okulda öğrenim gören 6.sınıf öğrencilerinin lehine olduğu görülmektedir. Bu bulgu sonucunda her iki okuldaki öğrencilerin eleştirel düşünme eğilim puanları 240’dan küçük olduğu için eleştirel düşünme eğilimlerinin düşük olduğu söylenebilir. Ancak özel okul 6.sınıf öğrencilerinin kendi öz düzenlemelerini yapabildikleri ve kendilerini değerlendirmede biraz daha başarılı olduklarını söylenebilir.

- İkinci alt problem ile ilgili bulgular aşağıda verilmektedir:

Tablo 3. İzmir İli devlet okulu 7.sınıf öğrencileri ile İzmir İli özel okulu 7.sınıf öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilim Puanlarının Değerlendirilmesi

	Sınıf	n	$\bar{X}$	ss	t	p
İzmir –Devlet	7	56	195,30	15,60		
İzmir –Özel	7	45	201,20	20,64	1,664	0,099

Yukarıdaki tabloda, İzmir ili devlet okulu ve İzmir ili özel okullarının ilköğretim 7.sınıfında öğrenim gören öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık ortaya çıkmamıştır. Ancak, özel okul 7.sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanlarının ortalaması devlet okulu 7.sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanlarının ortalamasından yüksek çıkmıştır. Genel olarak her iki okulun eleştirel düşünme eğilim puanları düşük çıkmıştır. Devlet ve özel okul ilköğretim 7.sınıf öğrencilerinin kusursuz ve eksik düşüncüyü ortaya çıkarmada yetersiz oldukları şeklinde yorumlanabilir.

- Üçüncü alt problem ile ilgili bulgular aşağıda verilmektedir:

Tablo 4. İzmir İli devlet okulu 8.sınıf öğrencileri ile İzmir İli özel okulu 8.sınıf öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilim Puanlarının Değerlendirilmesi

	Sınıf	n	$\bar{X}$	ss	t	p
İzmir –Devlet	8	53	191,39	14,89	2,282	0,024*
İzmir –Özel	8	59	199,52	21,75		

Tablo 3’de İzmir ili devlet okulu ve İzmir ili özel okullarının ilköğretim 8.sınıfında öğrenim gören öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır [t=2,282; p<0,05]. Bu fark İzmir ili özel okulunda eğitim gören 8.sınıf öğrencilerinin lehine çıkmıştır. Genel olarak iki okulunda eleştirel düşünme eğilim puan ortalamaları 240’dan küçük olduğu için eleştirel düşünme eğilimleri düşük olarak yorumlanmaktadır. Bu bulgu, İzmir ili özel okulunda eğitim gören 8.sınıf öğrencilerinin problemleri tanımlama, karar verme ve geriye dönük değerlendirme sürecinde diğer okula göre biraz daha başarılı olduğunu ortaya çıkarmıştır.

- Dördüncü alt problem ile ilgili bulgular aşağıda verilmektedir:

Araştırmaya katılan tüm 6.,7.ve 8.sınıf öğrencilerinin devlet okul türüne göre eleştirel düşünme eğilimlerinin varyans analizi öncesinde varyansların homojenliğine bakılmıştır. Tek faktörlü varyans analizinde, parametrik yöntem olan F testinin kullanılabilmesi için örneklerin seçildikleri alt yığınların bağımlı değişken bakımından normal dağılmış ve aynı varyanslı olmaları gerekir (Ünver ve Gamgam, 1996). Yapılan analiz sonucunda varyanslar homojen çıkmıştır (Tablo 4).

Tablo 5. Varyansın Homojenlik Testi

Levene Testi	sd1	sd2	P
0,787	2	155	0,457

Varyansların homojen olduğu belirlendikten sonra araştırmaya katılan tüm 6.sınıf öğrencilerinin öğrenim gördükleri devlet okul türüne göre eleştirel düşünme eğilimlerinin varyans analizi aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6. İzmir İli devlet okulu 6.,7. ve 8.sınıf Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilim Puanlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	416,367	2	208,184	0,796	0,453
Gruplarıçi	40536,070	155	261,523		
Toplam	40952,437	157			

İlişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi ile elde edilen bulguya göre, devlet okulunda öğrenim gören 6.,7.ve 8. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanları arasında anlamlı bir

farklılık görülmemektedir [$F=0,796$, $p> .05$]. Bu bulgu, öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflar bazında eleştirel düşünme eğilimleri arasında bir farklılık olmadığını ortaya çıkarmıştır.

- Beşinci alt problem ile ilgili bulgular aşağıda verilmektedir:

Araştırmaya katılan tüm 6.,7. ve 8.sınıf öğrencilerinin özel okul türüne göre eleştirel düşünme eğilimlerinin varyans analizi öncesinde varyansların homojenliğine bakılmıştır. Tek faktörlü varyans analizinde, parametrik yöntem olan F testinin uygulanması için öncelikle değişkenlerin aynı varyanslı olmaları gerekmektedir. Yapılan analiz sonucunda varyanslar homojen çıkmıştır (Tablo 6).

Levene Testi	sd1	sd2	Sig.
1,001	2	146	0,370

Varyansların homojen olduğu belirlendikten sonra araştırmaya katılan tüm 6.,7. ve 8.sınıf öğrencilerinin öğrenim gördükleri özel okul türüne göre eleştirel düşünme eğilim puanlarının varyans analizi aşağıda sunulmuştur.

Tablo 8. İzmir İli Özel Okulu 6.,7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilim Puanlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplararası	510,738	2	255,369	0,642	0,528
Gruplarıçi	58118,001	146	398,068		
Toplam	58628,738	148			

İlişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi ile elde edilen bulguya göre, özel okulda öğrenim gören 6.,7. ve 8. sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir [$F=0,642$, $p> .05$]. Özel okul öğrencilerinin sınıf bazında yapılan karşılaştırmalarında eleştirel düşünme eğilim puanları arasında anlamlı bir farklılığın çıkmaması, öğrencilerin üst düzey düşünme sürecine tam olarak geçişi sağlayamadıklarının bir göstergesidir şeklinde yorumlanabilir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde, toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlara ve tartışmaya yer verilmiştir.

Eleştirel düşünebilen bireyler; öne sürülen fikirleri değerlendirebilme, elde edilen bilgilerin güvenilirliğini test edebilme, ilişkisiz bilgileri diğerlerinden ayırt edebilme, kendini değerlendirebilme, kanıtları sorgulayabilme ve etkili soru sorabilme gibi üst düzey düşünme becerilerini kazanmışlardır. Üste söz edilen becerilerin kazanılıp kazanılmadığını saptamak için ilköğretim 6.,7. ve 8.sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim düzeylerine bakılmıştır. Çalışma bir resmi ve bir de özel okulda gerçekleştirilmiştir. Alınan sonuç 6.sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanlarının

düşük olduğu biçimindedir. Devlet okulunda ve özel okulda da aynı sonuca ulaşılmıştır. Ancak devlet okulu ile özel okul arasında özel okul lehine bir farklılık gözlenmiştir. Bu sonuca dayanarak üstte sözü edilen becerileri kazanmada özel okulda öğrenim gören 6.sınıf öğrencilerinin kendi öz düzenlemelerini yapma, kendilerini değerlendirme, kanıtları sorgulama süreçlerinde devlet okuluna göre biraz daha başarılı olduklarını göstermektedir.

İlköğretim yedinci sınıf devlet okulu ve özel okuldaki öğrencilerin eleştirel düşünme eğilim puanları da düşük çıkmıştır. Bu sonuç öğrencilerin elde ettikleri bilgileri değerlendirme, tartışma ve öğrenilen bilgiyi etkili bir şekilde kullanabilme becerilerini kazanamadıkları biçiminde yorumlanabilir. Ayrıca devlet okulu ve özel okuldaki öğrencilerin aralarında önemli bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Bu sebeple devlet okulu ve özel okul 7.sınıf öğrencilerinin bilgileri tartışabilme, öğrenilen bilgileri etkili bir şekilde kullanabilme sürecinde desteğe ihtiyaçlarının olduğu sonucuna varılmıştır.

İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerine bakıldığında, devlet ve özel okuldaki öğrencilerin eleştirel düşünme eğilim puan ortalamaları düşük ancak devlet ve özel okulların eleştirel düşünme eğilim puanları arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Özel okul öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanlarının devlet okuluna göre daha yüksek olduğu görülmüştür. 6. ve 8.sınıf öğrencileri ile ulaşılan sonucun 7.sınıf öğrencilerinde görülmemesi ilgi çekicidir. Sonuç olarak, özel okulda öğrenim gören 8.sınıf öğrencilerinin problemleri tanımlama, karar verme ve geriye dönük değerlendirme sürecinde diğer okula göre biraz daha başarılı olduğu söylenebilir. İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin soyut fikirleri somut olanlarda ayırt etmesi gerekmektedir. Bu aşamada özel okul öğrencilerinin soyut fikirleri somut olanda ayırt etmede devlet okulu öğrencilerine göre biraz daha başarılı oldukları görülmüştür.

Devlet okulu ilköğretim öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıflar bazında yapılan analizleri sonucunda eleştirel düşünme eğilimleri arasında bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuç sınıflar farklı olsa da eleştirel düşünme eğilim puanlarının düşük olmaya devam ettiği şeklinde yorumlanabilir. Bulgular da bunu yansıtmaktadır. Yani ilköğretim düzeyinde verilen eğitim öğrencilere eleştirel düşünme eğilimi becerisi kazandıramamaktadır. Dolayısıyla öğrenciler üst düzey düşünme becerisine sahip olamadıkları şeklinde yorumlanabilir. Oysa bu aşamada öğrencilerin soyut fikirleri somuttan ayırması için bu becerileri kazanmaları gerekmektedir.

Araştırmada özel okul 6.,7.ve 8.sınıf öğrencilerinde de eleştirel düşünme eğilimleri arasında bir farklılık olmadığı ortaya çıkmıştır. Özel okul öğrencileri ile sınıf bazında yapılan karşılaştırmalarda eleştirel düşünme eğilim puanları arasında anlamlı bir farklılığın çıkmaması, öğrencilerin üst düzey düşünme sürecine tam olarak geçişi sağlayamadıklarının bir göstergesidir şeklinde yorumlanabilir. Çünkü, öğrencilerin eleştirel düşünebilmeleri için, tüm durumlar karşısında iyi düşünebilmeleri, iyi sorular sorabilmeleri, sebepleri irdeleyebilmeleri, kaynaklara ulaşabilmeleri ve açık fikirli olabilmeleri gerekmektedir.

Bu araştırmada ulaşılan önemli sonuç ilköğretim öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanlarının düşük olması nedeniyle üst düzey düşünme becerilerinin de araştırılması gerekliliğidir. Bunun nedeni program, öğretim sistemi, öğretmen ve teknolojik olanakların eksikliği olabilir. Öğrencinin merkezde olmadığı bir öğretim sisteminde bu becerilerin kazanılması olanaksızdır. Özel okullarda durumun devlet okuluna göre daha yüksek çıkması özel okullarda bu olanakların daha çok sunulmasından kaynaklanmaktadır.

Yapılan bazı araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

Phillips ve arkadaşları (2004) bir çalışmalarında farklı grup ve sınıflarda öğrenim gören öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilim puanlarının düşük düzeyde olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmalarında, California Eleştirel Düşünme Eğilimleri Ölçeği ile yapılan uygulama sonuçlarına göre grupların benzer özellikler gösterdiği ancak eğilim puanlarının düşük olmasından dolayı eğitim programlarının yeniden değerlendirilmesi sonucuna varmışlardır. Kaloç (2005) yüksek lisans tezinde ilköğretim dokuzuncu sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme beceri düzeyleri arasında istatistiksel

olarak anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca bitirilen ilköğretim türünün öğrencilerinin eleştirel düşünme düzeylerini etkilemediğini ortaya koymuştur. Şengül (2007) yüksek lisans tezinde öğretmenlerin düzenledikleri etkinliklerin okul türüne göre değişiklik göstermediği, eleştirel düşünme eğilimi düzeyleri ile eleştirel düşünmeyi geliştirme amacıyla düzenledikleri etkinlikler arasında bir ilişki bulunmadığını ortaya çıkarmıştır. Bu araştırma, çalışmamızı destekler niteliktedir. Coşkun (2009) yüksek lisans tezinde, disiplinler arası yaklaşım ilkelerine gören öğrenim gören ilköğretim sekizinci sınıf öğrencileri ile geleneksel yöntemle öğrenim gören ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimi son test puanları arasında bir fark olmadığını ortaya çıkarmıştır. Çalışkan (2009), araştırmasında ilköğretim yedinci sınıf öğrencileri ile araştırmaya dayalı öğrenme yaklaşımı ve geleneksel öğrenme yaklaşımlarının eleştirel düşünme üzerinde etkisini ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmada deney grubu öğrencilerinin kontrol grubu öğrencilerine göre eleştirel düşünme düzeylerinin daha fazla arttığını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmalar araştırmayı destekler niteliktedir.

Toplumun beklediği insan modeli eleştirel ve yaratıcı düşünebilen, iletişim becerisine sahip, bilgiyi transfer edebilen yani üst düzey düşünebilen bireydir. Bu tür bireyleri yetiştiremediğimiz sürece çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşamayız. Ancak, alınan sonuç ilköğretimde bu özelliklere sahip bireyleri yetiştiremediğimiz yönündedir. Bu davranışları ilköğretim ve daha üst sınıflardaki öğrencilere kazandırmaya çalışmak gerekmektedir.

ÖNERİLER

- Eleştirel düşünme becerisi bireyin her durum karşısında düşünebilme, azimli olma, kendi öz düzenlemesini yapabilme ve değerlendirebilme becerisidir. Bu amaçla, eğitim sürecinde öğrencilerin bu becerileri kazanmalarına yönelik programların yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.
- Eleştirel düşünebilen birey karar verme ve problem çözme aşamasında başarılıdır (Chaffee, 1994; aktaran; Kökdemir, 2003). Bu amaçtan yola çıkarak ilköğretim öğrencilerinin çevrelerinde neler olup bittiğini anlamaları, problemleri tanımları ve problemlere çözüm yolu bulmaları gerekmektedir. İlköğretim öğrencilerinin başarılı olmaları ve eleştirel düşünebilmeleri için yeni öğretim ortamları sunulmalıdır.
- Öğrenciler sınıf içi uygulamalar sonucunda sorgulama yapma, olayları açıklama, sürece dahil olma gibi yeni deneyimler elde ederler. Bu sürecin sonunda da karar verebilen ve problem çözebilen bireyler olurlar. Bunun için sınıf içinde öğrencinin etkin katılımının sağlanması gereklidir.
- Bu tür çalışmalar farklı illerde de yapılarak, devlet ve özel okullar bazında eleştirel düşünme eğilimleri arasında karşılaştırmalar yapılmalıdır.
- Quitadamo (2002), yaptığı çalışmasında öğrencinin eleştirel düşünebilmesi için öğrenmenin merkezinde olmasının gerekliliğini vurgulamaktadır. Bunun için sınıf içinde öğrenciler ile küçük grup çalışmaları ile uygulamalar yapılmalıdır. Bu aşamada öğrenci merkezli eğitime geçişin söz konusu olduğunu belirtmektedir. Yapılan çalışma eleştirel düşünme becerilerini ortaya koyduğu gibi ve öğrencilere ileriki aşamalar için yarar sağlayacağını göstermektedir.
- Farklı öğrenci grupları ile çalışmalar yapılarak eleştirel düşünme eğilimlerinin belirlenmesinden sonra ek öğretim yöntemlerini sürece katmak gerekmektedir.
- Bundan sonraki çalışmalarda ise diğer üst düzey düşünme becerileri saptanır ve geliştirilirse öğrenci orta öğretime sağlıklı düşünebilen birey olarak gönderebilir.

KAYNAKLAR

- Çalışkan, H. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Araştırmaya Dayalı Öğrenme Yaklaşımının Eleştirel Düşünme Becerisine Etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. Cilt: 17 No:1, 57-70.
- Budak Coşkun, S. (2009). İlköğretim 8. Sınıf Matematik Dersinin Disiplinler Arası Yaklaşımla İşlenmesinin Öğrencilerin Matematik Başarıları ve Eleştirel Düşünme Eğilimleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim. Yüksek Lisans Programı. İstanbul.
- Facione, P. A. (1990). Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purpose of Educational Assessment and Instruction. Research Findings and Recommendations. *American Philosophical Association*, Newark, Del.112p.
- Facione, P. A. (1991). Using the California Critical Thinking Skills Test in Research, Evaluation and Assessment. California Academic Press, 217.
- Kalaycı, N. (2001). *Sosyal Bilgilerde Problem Çözme ve Uygulamalar*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kaloç, R. (2005). Orta Öğretim Kurumu Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerileri ve Eleştirel Düşünme Becerilerini Etkileyen Etmenler. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Fen ve Matematik Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Kimya Öğretmenliği Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Karasar, N. (2002). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. 11. Baskı. Nobel Yayınları. Ankara.
- Kökdemir, D. (2003). Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme. Doktora Tezi. Ankara.
- Phillips, C.R., Chesnut, R.J., Rospond, R.M. (2004). The California Critical Thinking Instruments for Benchmarking, Program Assessment, and Directing Curricular Change. *American Journal of Pharmaceutical Education*; 68 (4) Article 101.
- Rimiene, V. (2002). Assessing and Developing Students' Critical Thinking. *Psychology Learning and Teaching*, 2(1), 17-22.
- Quitadamo, I.J. (2002). Critical Thinking in Higer Education: The Influence of Teaching Styles and Peer Collaboration on Science and Math Learning. Doctor of Philosophy Individual Interdisciplinary. Washington State University The Graduate School.
- Sönmez, V. (2007). *Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı*. 13. Baskı. Anı Yayıncılık. Ankara.
- Suliman, W.A. (2006). Critical Thinking and Learning Styles of Students in Conventional and Accelerated Programmes. *International Nursing Review* 53, 73-79.
- Şahinel, S. (2007). *Eleştirel Düşünme*. Pegema Yayıncılık. 2. Baskı. Ankara.
- Şengül, C. (2007). Fizik Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Eğilimi Düzeyleri ve Düzenledikleri Etkinliklerde Eleştirel Düşünmenin Yeri. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Ünver, Ö., Gamgam, H. (1996). *Uygulamalı İstatistiksel Yöntemler*. Siyasal Kitabevi. 2. Baskı. Ankara.
- Yıldırım, C. (1997). *Bilimsel Düşünme Yöntemi*. Bilgi Yayınevi. Ankara.